

NÁZEV: *Edice vybraných dopisů Bohuslava Balbína a Aloise Hackenschmidta s komentářem a úvodní studií*, 73 stran textu, 44 stran ediční přílohy, rozsáhlý seznam pramenů a literatury

AUTOR: Ondřej PODAVKA

VEDOUcí PRÁCE: PhDr. Martin Svatoš, CSc.

Odevzdáno na Ústavu řeckých a latinských studií FF UK v dubnu 2012.

Diplomová práce Ondřeje Podavky představuje mezi studentskými pracemi současné doby poměrně výjimečný počín, totiž pokus o interdisciplinární ediční práci: autor při pohledu na vybranou část Balbínovy a Hackenschmidtovy korespondence propojuje své kompetence historické a filologické. Jistě tušíme, že autorovi jde kromě o edici o podchycení korespondenčního vztahu dvou barokních intelektuálů, o učené zájmy řeholního prostředí, o formy a obsah korespondence, o vztah barokního učenice k minulosti a k historii. To vše ale zůstává jakoby v pozadí výkladu, který je především popisný: historickému komentáři, na kterou se budu ve svém posudku více zaměřovat, schází přesně vymezená otázka.

Po formální stránce lze konstatovat, že práce je napsána pěkným, živým a propracovaným stylem, jehož kvalitu bohužel snižují četné překlepy a drobné chyby, jež naznačují, že autorovi scházelo čas na poslední pečlivé pročetí textu.¹ Občas najdeme nedostatky v interpunkci (na s. 11: „Pravděpodobně na jaře roku 1217, se Hroznata ...“), poměrně řídké jsou naopak kostrbatě formulované věty.² Dobře zpracován je poznámkový aparát, který je veden důsledně a jednotně, i když i zde najdeme drobné nedostatky.³

Po stránce grafické nedoporučuji zachovávat dělení slov ve wordovém dokumentu, značka poznámky pod čarou se někdy objeví před interpunkčním znaménkem; nedůsledné je užívání dlouhých a krátkých pomlček. Zarazí také poznámka č. 38 na s. 13, kde je v latinském citátu jednou zkratka rozepsána, podruhé ponechána nerozepsaná (*nuunq[ua]m x nrum*), v téže poznámce se objevuje podivné slůvko „exiterit“, v pozn. 44 na s. 16 chybí údaj o archivu, kde se citovaná kniha nachází. Latinské pasáže jsou vesměs přepisovány velmi pečlivě, chyby (pravděpodobné, v originálech jsem je neověřoval), najdeme výjimečně, jako na s. 57 („dubuium“).

Členění práce je dosti tradiční. Po krátkém a poněkud bezobsažném úvodu se autor zabývá dějinami kanonie premonstrátů v Teplé; dále pak životem a dílem Hackenschmidta a Balbína. Další kapitola je věnována korespondenci v raném novověku. Pak už přechází k samotnému jádru práce, k charakteristice vzájemné korespondence obou duchovních. Úseky na třetí úrovni členění textu jsou uváděny pouze latinskými citáty: ty je jistě možné uvést v podtitulu, ocenil bych však spíše označení podkapitol názvem lépe vystihujícím jejich obsah. Rád bych zdůraznil, že se autor při promýšlení své práce vyvaroval opakování informací, jinak dosti častému u tohoto druhu textů.⁴

Již jsem naznačil rozpaky, jež ve mně vzbuzuje úvod práce: autor tu např. nehovoří vůbec o zpracovávaných pramenech, ba ani o archivním uchování dopisů, ačkoli jde o ediční počín! Nezdůvodňuje, podle jakého klíče vybíral dopisy pro ediční zpřístupnění⁵; v případě Balbína se spokojuje s konstatováním, že o něm byla napsána „obsáhlá literatura“.⁶ Důkladnější je přehled o zpracování Hackenschmidtovy

¹ Např. v anglických klíčových slovech je „intellectual“ místo „intellectual“, „blessed“ se spíše rozepisuje, než aby se uvádělo jen „bl.“; v obsahu najdeme „koredspondence“, s. 29 – „De consribendis epistolis“, s. 39: doxanský, časopis ÚČD se nazývá Historie-Otázky-Problémy, nikoli Proměny (s. 111) atd.

² Pozn. 32, s. 12 („výčet lokalit ... vyjmenovává konfirmace“), s. 17 – „zplodil tři dcery a jeden syn“; „nastoupil do syntaxe“ (spíš „do třídy nazývané syntax“), na s. 19 – „Poté váhal“ – gramaticky není jasno, jestli Hackenschmidt, nebo hrabě Nostic atd., s. 36 nadbytečné opakování: „Dopis ‚Litterae 9. Augusti datae‘ ...“, s. 47 „první dopisy ... se pocházejí“. S. 53 – jméno želivského opata „Falca“ bych skloňoval.

³ Na s. 9 se citace státi J. Žemličky objevuje dvakrát v úplném znění, jednou s nadbytečnými závorkami; ani jednou však není uvedena její úplná paginace. Na s. 38 a jinde bych doporučoval poznámky „odlehčit“ při opakovaném citování téhož zdroje odkazem „tamtéž“. Na s. 39 se najednou objevují odkazy přímo v textu, v poznámce 463 na s. 81 nejsou zkrácena křestní jména autorů, což jinde O. Podavka činí.

⁴ Přesto najdeme např. též citát mezi s. 48 a 49: „Non omnes [Ab]bates et Praelati sunt, sicut est R[everendissi]mus Vester“, z dopisu č. 19.

⁵ Poněkud nahodile působí konstatování, že „Dopisy byly vybírány tak, aby v nich byla zachycena pokud možno všechna témata, jež se v této korespondenci objevovala“.

⁶ Její výčet najdeme až v kapitole věnované přímo Balbínovi.

osobnosti. Když už se hovoří o učené korespondenci, bylo by možné zmínit i některé jiné edice soudobých dopisů.⁷

Velmi podrobný je oddíl o historii tepelské kanonie. Domnívám se, že jeho zařazení na tomto místě v tomto rozsahu není funkční, i když jistě bylo třeba uvést základní informace o blahoslaveném Hroznatovi, který tvoří důležité téma korespondence obou řeholníků. Naopak by bylo vhodné na jiném místě zdůraznit, jak právě Hackenschmidt a Balbín k výzkumu Hroznaty přispěli. Smysl by mělo také podrobněji vykreslit stav tepelského kláštera v době, kdy tam Hackenschmidt vstoupil, jako rámec jeho působení.

U poznámek o „zachovalosti“ tepelského konventu v době pohusitské lze poznamenat, že význam Teplé podobně zdůrazňuje např. i Josef Macek.⁸ Poněkud zkratkovitě je tvrzení, že řádová reforma znamenala zpřísnění řádového života a vedla k založení Růžencového bratrstva na s. 13. Autor neprověřuje ani některá zajímavá tvrzení sekundární literatury a je otázka, zda má smysl je uvádět.⁹

Pasáž o Hackenschmidtově životě autor uvádí velmi fundovaným přehledem pramenů. Bylo by dobré podotknout, že takové množství autobiografických dokumentů je z řeholního prostředí v 17. století poměrně výjimečné. Zbytečně detailní je dle mého soudu výklad o Hackenschmidtových předcích, naopak cenná je podrobná informace o Hackenschmidtově životě, která by si asi zasloužila důkladnější interpretaci,¹⁰ včetně přesných údajů k Hackenschmidtově řeholní dráze, jež by bylo vhodné začlenit do širšího kontextu. O. Podavka řadu svých nových poznatků uvádí pouze v poznámkách pod čarou a nevalorizuje je v hlavním textu. Dochovaly se Hackenschmidtovy univerzitní teze?¹¹

Na s. 21, v úvodu pasáže o Hackenschmidtově díle, najdeme poměrně zkratkovitě tvrzení o tom, že „tridentský koncil vyvolal zvýšení zájmu o dějiny církve“. Jistě by bylo možné ocitovat práci Jana P. Kučery a Jiřího Raka, stati Jany Opletové, věnované právě péči o dějepisectví v premonstrátském řádu; studie Ireny Bukačové zasvěcené práci M. A. Vogta či starší i nově vzniklé práce o historiografii kapucínů, minoritů a servitů.¹² Rozbor Hackenschmidtova díla je jinak přínosný, byť tady bych očekával hlubší typologické a žánrové rozřazení: díla jsou řazena poněkud mechanicky podle roku vzniku, vedle sebe stojí opisy opatské korespondence a diarium, jemuž Podavka věnuje – bez konkrétního zdůvodnění – obzvláštní pozornost.

Celkem standardně podává O. Podavka biografii Balbínovu. Část nazvaná „Korespondence v raném novověku“ je spíše obecným přehledem epistolografického umění a příruček, kde autor propojuje informace o příručkách antických a raně novověkých. Obsahuje i odkazy na českou i zahraniční literaturu, které celý výklad posouvají do obecnější roviny.

Rozbor korespondence zahajuje O. Podavka zhodnocením počtu dochovaných dopisů (především z kopií) a úvahou nad tím, kolik listů se nezachovalo. Z hlediska textového je zajímavá možnost porovnání dochovaného originálu a jeho opisu (docházelo k určitému „polepšování“ při opisování) a kritika Paterovy edice. Velmi podrobný je spíše stylistický rozbor formy dopisů, kde nemám konkrétnější výhrady (snad jen výzvu ke srovnání květnatých oslovovacích formulí Hackenschmidtových dopisů).

Důležitá a jistě pracná byla také analýza témat vzájemné korespondence (i když členění jednotlivých podkapitolek vlastně není striktně tematické a prolíná se i s členěním podle korespondenčních partnerů); jen bych opět očekával stručné zdůvodnění (třeba i paleografické), proč konkrétní dopis nebyl do edice zařazen (na s. 50). Rozbor historických zájmů obou korespondentů by si zasloužil většího zobecnění, možného i na základě sekundární literatury, včetně otázky určité nechuti českých prelátů publikovat informace a listiny vztahující se k jejich klášterům.

V části nazvané „...*quid sentiat de familia et origine B. Hroznatae*“ se snaží Podavka valorizovat Hackenschmidtovu samostatnou historickou činnost. Nic nelze vytknout autorově pasáži o Hackenschmidtově a Balbínově sporu o rodovou příslušnost Hroznatovu, kde se zajímavě mísí momenty historické kritiky a vlivy světa i kláštera. Pozoruhodné jsou i doklady o výměně knižních novinek, jež můžeme z korespondence čerpat. Nacházíme tu i některé nové poznatky k první fázi práce na Balbínově

⁷ Např. poměrně novou edici Balbínovy korespondence s žitavským učencem Christianem Weisem nebo výběr z listů jezuitu Jakuba Xavera Ticina, který si dopisoval také s Balbínem.

⁸ *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 204.

⁹ Např. údaj o spálení textů protiluterské polemiky Jana V. Kurze na s. 13 nebo informaci o „úplně katolické“ Teplé na s. 14).

¹⁰ Jen trochu váhám nad užíváním formy *Tyrolkin* pro jméno Hackenschmidtovy matky – koncovka „in“ je spíše dobovým znakem přechýlení.

¹¹ Autor je cituje pouze na základě Hackenschmidtových autobiografických spisů.

¹² Za všechny práce Veroniky ČAPSKÉ.

Epitome. Zejména tato pasáž – jako i další části práce – je ale dle mého soudu přetížena latinskými citáty v hlavním textu. I když se jedná o práci předkládanou k obhajobě na ÚŘLS, vzhledem k tématu by jistě našla řadu čtenářů mimo filologické kruhy, a proto by se hodilo, alespoň některé zajímavější pasáže přeložit či parafrázovat. Zajímavé je autorovo konstatování, že v tepelské knihovně se v současné době nachází jen jediný rukopisný Balbínův spis; autor se nezamýšlí nad příčinami této skutečnosti. Opravdu nejsou v tepelské knihovně ani žádné Balbínovy tisky? V pozoruhodné pasáži o důvěrném obsahu korespondence autor nezdůrazňuje, čím sám obohacuje dosud známé životopisy Balbína a Hackenschmidta a vůbec dosavadní poznání dějin premonstrátského řádu v raném novověku; zajímavá je tu poznámka o volbě choťšovského probošta tamními řeholnicemi: opravdu probíhalo stanovení nového probošta tímto způsobem?

Nerozsáhlá ediční poznámka poukazuje na pečlivou autorovu práci, přesto by však mělo být zmíněno, že existují různé přístupy k edicím novolatinských textů a že se sám přiklání k transliteraci. Ocitovat by měl základní práce na toto téma.¹³ Očekával bych tu také alespoň základní „archivářskou“ informaci o editovaném materiálu (včetně jeho podoby paleografické) a serióznější zdůvodnění výběru dopisů; asi by nebylo od věci u každého editovaného dopisu jasně zdůraznit, zda se dochoval v originále nebo opisu. Škoda také, že se autor nepokusil o překlad alespoň některých dopisů. Víím, že práce není primárně historická, přesto by byla cenná i rekonstrukce třeba sociálních sítí, které se v korespondenci odrážejí, nebo důkladnější rozbor historických postupů, které Balbín a Hackenschmidt uplatňovali, či historických (nebo literárních) děl, z nichž vycházeli. (I tady se setkáváme se značnou důvěrou k Hájkovi). Zajímavé by bylo i zamyslet se nad tím, jaké momenty vlastně barokní historiky zajímaly. Najdeme tu i zajímavé střípky k řádové identitě a dějinám.

Oceňuji, že autor svou edici dopisů doprovází detailní charakteristikou zde zmiňovaných méně známých osob a reálií (i když by měl důsledněji uvádět zdroje, z nichž čerpá své informace); naopak tu postrádám u práce předkládané na filologickém oboru alespoň základní jazykový rozbor dopisů (kromě rozboru formálního, který O. Podavka podal, a jazykových poznámek zejména o oslovovacích a závěrečných formulích, viz výše). Polemizoval bych s rozepisováním diftongu –ae–; je otázka, je-li při prepisech latinských pramenů třeba zachovávat i grafémy typu –è– (*mirè* na s. 18, pozn. 68). Zdá se mi jinak, že transliterace dokumentů byla provedena velmi pečlivě, byť i sem se vloudily drobné chybičky.¹⁴ Důležitá by byla i základní poznámka o pravopisu – samozřejmě neustáleném – českých místních jmen v latinském textu. Cenná je edice nekrologů a krátkých elogií tepelských opatů, kterou by bylo ovšem třeba srovnat s jinými prameny podobného druhu, jsou-li k dispozici. Dochovaly se v tepelském kostele náhrobky a epitafy opatů? Konfrontoval autor jejich nápisy s textem v dopisech? Vůbec by se i v této části nabízelo prohloubit historický rozměr práce a řadu upřesnění v historické rovině převést z poznámek do hlavního textu (např. úvahy o Jindřichu Zdíkově na s. 118).

V závěru autor velmi stručně shrnuje výsledky své práce: snad jeho přehnaná skromnost jej vede k tomu, že zamlčuje řadu svých historických korekcí a obohacení pohledu na Balbína i Hackenschmidta. Soupis pramenů a literatury ostatně znovu svědčí o velmi pracné, fundované a široce založené práci.

Závěrem chci zdůraznit, že přes řadu výtek pokládám diplomovou práci Ondřeje Podavky za cennou a přínosnou. Oceňuji, že se do velké míry opírá o nevydané latinské prameny. Vyzdvihnout lze také autorovy pokusy o korekci a doplnění dosavadních historických „pravd“ stejně jako většinou velmi pečlivou ediční práci a výborné porozumění pramenům: v rovině informační lze textu jen málo vytknout. Diplomová práce má však řadu nedostatků metodických a strukturních, na něž jsem upozornil výše, nabízí řadu podnětů a témat, která by si zasloužila důkladnější zpracování. Práci by na mnoha místech prospěla vyšší míra zobecnění. Prameny navíc autor spíše shromažďuje a popisuje, než aby je nově interpretoval.

Domnívám se, že práce Ondřeje Podavky splňuje požadavky kladené na tento typ kvalifikační práce a doporučuji ji k obhajobě, a to s výsledkem velmi dobře.

V Praze, 21. 5. 2012

PHDR. JAN ZDICHYNEC, PHD.

¹³ Martin STEINER, *Ediční pravidla pro vydávání latinských spisů J. A. Komenského*, Listy filologické, 122, 1999, č. 3-4, s. 232-240; Martin SVATOŠ, *Současná praxe ve vydávání raněnovověkých latinských textů a otázky z ní vyplývající*, LF 122, 1999, č. 3-4, s. 222-231; Josef WINTR, *Zásady transkripce českých textů z barokní doby*, LF 121, 1998, s. 341-346.

¹⁴ Např. na s. 79 patrně Praemonstratenses místo Praemonstratenses?, s. 80 – sonsuetum, s. 87 – qutem, s. 89 – appella<ntu>bantur.